

DOI: <https://doi.org/10.32589/2412-9283.37.2022.272904>

РЕЦЕНЗІЯ

**Збігнєв Квєцинський, Богуслав Сліверський та ін. Педагогіка.
Академічний підручник. (2-е перероблене та доповнене видання).
Варшава: PWN, 2019, 1120 с. ISBN 978-83-01-20715-1.**

Рецензований академічний підручник “Педагогіка” є переробленим і доповненим виданням, яке в підготовці педагогів у Польщі та є важливим джерелом підготовки майбутніх педагогів у центральноєвропейському регіоні. Колектив авторів під керівництвом Збігнєва Квєцинського та Богуслава Сліверського презентував цей підручник як аналітичний та інтерпретаційний. Він призначений насамперед для студентів, які навчаються за педагогічними спеціальностями, а також для вчителів закладів освіти різної спрямованості. У вищій школі цей підручник є важливим навчальним ресурсом для здобувачів освіти ступенів бакалавра, магістра та доктора. “Педагогіка” пропонує не тільки “канонічні” знання, але й актуальні теми, які постійно обговорюються в контексті тривалої трансформації польської освіти, що призводить до необхідності визначення ключових педагогічних проблем, їх аналізу в контексті соціальних, соціологічних, економічних, філософських, етичних, психологічних і педагогічних питань.

Незважаючи на те, що нині існує значна кількість найменувань підручників педагогіки, рецензований підручник виділяється широтою охоплення, глибиною аналізу і ступенем ясності, не завжди властивою аналогічним джерелам. Логічна система побудови викладання навчального матеріалу, його логічна класифікація та послідовність інтерпретації дають студентам глибокі теоретичні знання, що дозволяють відповідати на питання про освіту, критично дивитися на нові проблеми та усвідомлювати сенс педагогічних дій.

Таким чином, окремі глави не тільки розвивають педагогічну теорію, а й одночасно показують можливості застосування теоретичних припущень у шкільній та освітній практиці. Нині на польському освітньому ринку (а також у країнах Центральної Європи) не так багато наукових праць, які утворюють міст між наукою та її практичним застосуванням. Є дуже спеціалізовані тексти, що аналізують методологію науки та професійної діяльності у широкій концептуальній орієнтації; з іншого боку, є тексти, які методологічно чи односторонньо зорієнтовані тільки на застосування. З'єднання двох характеристик, теорії та праксеології, як правило, є винятком.

Автори прагнуть обґрунтувати практико орієнтовані аспекти професії вчителя та систему необхідних педагогові професійних знань і навичок, його розуміння педагогічних явищ, процесів і закономірностей. У цьому сенсі мета видання – сприяти розвитку незалежного педагогічного мислення, яке будучи взаємозв'язаним зі складовими педагогічного процесу, впливає на розвиток критичного мислення в цій галузі. Критичне мислення педагога дозволяє набутти здатності відрізнити ідеї, що наводять на роздуми, від елементів модності, присутніх у сучасних дискурсах. Усе це розширює підґрунтя, де педагог може будувати власну освітню і виховну діяльність. У той самий час текст підручника розкриває практичне значення педагогічного керівництва освітнього процесу та характеризує передумови реалізації професійних функцій педагога.

Автори не хочуть не брати до уваги той факт, що педагог на практиці також потребує конкретних порад і пропозицій для своїх творчих нововведень, але в той же час вони усвідомлюють, що практичні проблеми, з якими стикається педагог у своїй діяльності, тісно пов'язані з існуючими теоріями, що їх пояснюють. Вони розуміють педагогіку не тільки як академічну дисципліну, а й ще як суто емпіричну і прагматичну доктрину. Водночас, автори припускають єдність теоретичних знань та формування всього комплексу педагогічних умінь. Загальне компонування видання відповідає цьому задуму.

Академічний підручник складається з трьох основних томів, які логічно пов'язані один з одним. Кожен том підрозділяється на підрозділи.

У першому томі “Педагогіка як наука” у 23-х підрозділах дається нарис історії освіти та педагогічної думки, а також приділяється увага характеристиці окремих педагогічних дисциплін. Автори припускають, що зміни у розвитку та трансформації суспільства та родини відображаються в теорії освіти. Однак вони також впливають на сферу діяльності шкільного середовища та різних позашкільних закладів та установ.

На комплекс освітніх наук цей процес істотно впливає, як з позитивного боку, так і з негативного. Отже, професійні тексти згодом визначають актуальні теми, які потребують уваги не лише у Польщі, а й у більш широкому контексті. До них належать: визначення освіти як цінності та її місця у суспільстві; вимоги до якості освіти та її спрямованість; демократія в освіті та проблема диференціації; спадкоємність різних типів і рівнів шкіл; положення вчителя в суспільстві та його професійні компетенції; особистість учня та його роль у школі; критерії оцінки результатів педагогічної діяльності; проблема управління освітньою системою тощо. Далі вони аналізують історичні аспекти (Стефан Волошин) і сучасний стан польської педагогіки (Янина Косткевич) та характеризують великий корпус педагогічних наук, який ми визначимо лише вибірково: вони представляють концепцію та характеристики теорії освіти (Богуслав Сліверський), філософії освіти (Рафал Гордон), релігійної педагогіки (Богуслав Мілерський), соціальної педагогіки (Барбара Смолінська-Тейсс, Весла Тейс), а також спеціальної педагогіки (Івона Хржановська). Цікаві роздуми й актуальні питання освіти дорослих пропонує глава “Андрогогіка” (Мечислав Малевський). Цей том завершується аналізом парадигм якісних (Донута Урбаняк-Заєць) і кількісних педагогічних досліджень (Кшиштоф Рубаха). Загалом перший теоретичний том пропонує компактний, багатомірний і міждисциплінарний погляд на педагогіку як основну наукову дисципліну в галузі освіти.

У другому томі “Сучасна думка – течії та напрямки” (*Współczesna myśl pedagogiczna – prądy i kierunki*) докладніше розглядається педагогічна думка ХХ ст. та початку ХХІ ст. Він містить 15 підрозділів, у яких автори аналізують такі напрями, як персоналістська, критична, емансипаторна, екологічна, анархістська та міжкультурна педагогіка з позицій загальної філософії, теорії освіти, соціології освіти, етики та порівняльної педагогіки.

Знову ж таки, ми лише коротко опишемо деякі обрані перспективи. Двовимірний аспект існування, вимір світу і духовного ядра, підкреслюється контуром персоналістської педагогіки (Януш Тарновський), мета якої – стимулювати духовний вимір, у якому людина постає як самість, здатна вступати у неутилітарні відносини із собою, світом та оточуючими. Щоб така педагогіка могла торкнутися внутрішньої сутності людини, особливу увагу автори приділяють відносинам між педагогом і дитиною. У зв'язку з цим автори посилаються на засновника цього руху на початку ХХ ст. О. Ф. Болнова, і навіть на К. Шалер. Прагматична педагогіка також згадується як одна з важливих відправних точок реформаторської педагогіки (Збішко Мелосік).

У текстах ми також можемо визначити характеристику антиавторитарної педагогіки (Богуслав Сліверський). Б. Сліверський розмірковує про співвідношення свободи та відповідальності, прав та обов'язків тощо. Він зазначає, що авторитет не зник зі світу, але він сприймається у різних контекстах та обставинці. У відносинах між дорослими та дітьми авторитет набуває нових форм та обрисів. Проте перелічені обставини не полегшують пошук відповіді на основне питання – як автори уявляють собі авторитет дорослого стосовно дитині, у чому його підґрунтя та як ним користуватися. Аналітичний інтерес авторів викликають також антипедагогіка та антиутопічні напрями в освіті (Богуслав Сліверський), критична педагогіка (Ханна Костило), постмодерністське педагогічне мислення (Збішко Мелосік),

а також екологічна (природоохоронна) педагогіка (Анешка Громковська-Мелосік). Також згадується гештальт-педагогіка (Віктор Злобицький) та, нарешті, міжкультурна педагогіка (Томаш Шкудларек).

Ураховуючи, що педагогіка завжди реагує на умови, в яких відбуваються виховання та навчання, різні течії педагогічної думки відображають не лише історичні контексти, а й актуальні проблеми сучасного світу. Тому автори підручника закликають замислитися над тим, як глобальні зміни – такі тенденції, як створення суспільства, влади, інформаційний вибух, екологічні проблеми, втрата сенсу життя та ціннісний релятивізм, соціальна ізоляція внаслідок інформаційних технологій тощо – тією чи іншою мірою відображаються в житті польського суспільства, і які особливості цього відображення характерні для умов розвитку країни, яка вже давно долає проблеми переходу до демократичного суспільства. На тлі представлених тенденцій намір авторів – спонукати майбутніх педагогів і вчителів до глибших роздумів, поставити власні питання та поміркувати над контекстом.

У третьому томі “Педагогіка реформ” (Pedagogika reformacyjna) автори у 12-ти підрозділах пропонують чіткі характеристики різних напрямів педагогічних реформ і нових педагогічних альтернатив. На основі детальнішого теоретичного аналізу та досвіду з практики польських шкіл автори формулюють узагальнені та загалом обґрунтовані висновки. Представлено особливості нової освіти (Веслав Ямрозек), проаналізовано вальдорфську педагогіку та педагогіку Дальтонівського плану (Богуслав Сліверський), педагогіку Монтесорі (Малгожата Мікша), а також педагогіку Януша Корчака (Богуслав Сліверський) та питання шкільної культури (Інетта Новасад). У такому контексті неможливо не помітити, що питання реформування шкіл й упровадження інноваційних педагогічних підходів має багату історію в польській педагогіці, а нині теж займає важливе місце.

У книзі також дається докладний огляд освітніх реформ у Польщі, які проводяться з 1970-х років. Автори підходять до цієї теми з усвідомленням деяких термінологічних труднощів. Вони знають, що термін реформаторська школа (альтернативна освіта) має кілька значень і часто використовується для позначення вільної школи, відкритої школи, незалежної школи, нетрадиційної школи, приватної школи тощо. У той самий час слід зазначити, що в основі реформаторської педагогіки поступово сформувалася продуктивна опозиція до існуючої системи освіти, контрольованої державою.

Таким чином, пошук альтернативності, як і раніше, постійно враховується при проведенні реформ, їх плануванні та аргументації, а також часто є засобом для пропозицій щодо покращення освітньої практики в цілому.

Автори усвідомлюють, що альтернативні школи розвивалися по всьому світу як різноманітний спектр конкретних типів і форм освітніх установ, і що кожен тип альтернативної школи має свої особливості, свої позитивні та негативні відмінності. Тому нелегко охарактеризувати альтернативну школу як тип школи.

Узагальнення, зазвичай, свідчать, що альтернативна школа має такі особливості: педоцентризм; прагнення до всебічного охоплення дітей і молоді освітою; школа розуміється як “життєва спільнота” відповідно до принципу навчання “із життя і для життя”. У той же час колектив польських авторів погоджується з тим, що альтернативні школи навряд чи отримають таке широке поширення, щоб стати основним типом шкільної освіти країни, хоча б тому, що вони суттєво відрізняються одна від одної і не є єдиною “альтернативою” у розвитку поглядів на шкільну освіту. Проте очікується, що у майбутньому такі школи матимуть більший вплив на основну освітню практику, і навіть на теорію освіти, ніж сьогодні. Деякі їхні прогресивні елементи поступово проникають у традиційні державні школи Польщі.

Додаткова цінність цього академічного підручника полягає не тільки в тому, що він допомагає педагогічним працівникам здійснювати оперативне керування освітньою та виховною діяльністю учнів, а й у тому, щоб вчасно реагувати на проблемні ситуації в педагогічному середовищі.

Рецензований підручник сприяє розвитку у педагогів здатності розуміти природу педагогічної ситуації, формувати перспективне бачення та здійснювати діалог, демонструвати вміння переосмислювати проблеми у нових контекстах, самостійно та критично шукати й розглядати рішення, усвідомлювати динаміку педагогічних явищ (у послідовності їх розвитку). У підручнику висвітлено розуміння педагогіки з позицій суспільних змін, конфліктів та інновацій. Великий список польської та зарубіжної літератури, зручна орієнтація за регістрами (ім'я та тема), а також коротка інформація про окремих авторів є корисними для розуміння загального контексту та сприяють якості навчання.

Виданню вдається відобразити останні наукові та методологічні досягнення в галузі освітніх наук у привабливій, цікавій і водночас зрозумілій формі, із запрошенням читачів до подальшого поглибленого роздуму. Використання академічного підручника "Педагогіка" під час освітнього процесу у вищій школі сприяє формуванню у майбутніх педагогів цілісної системи професійного мислення, появі професійних якостей особистості, здатної до саморозвитку не лише в педагогічному просторі Польщі, а й у міжнародному контексті.

Таким чином, концепція побудови підрозділів і викладання матеріалу може бути корисною не тільки для студентів, а й для професіоналів з різних сфер педагогіки та суміжних дисциплін.

Рецензенти

*Професор, доктор філософії Олена Валішова,
Факультет педагогічної освіти та гуманітарних наук
Університет хімічної технології у Празі
alena.val@atlas.cz*

*Доцент, доктор філософії Джитка Лоренцова,
Факультет педагогічної освіти та гуманітарних наук
Університет хімічної технології у Празі
jitka.lorenzova@vscht.cz*